

ՅՈՐԲԵԼԵԱՆԻ ԷԶ

Հ Ն Գ Ա Մ Ա Տ Ե Ա Ն

Բ.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀՆԳԱՄԱՏԵԱՆԻՆ

Աստուծոյ ըստ ճամբուն հետեւելով՝ բազմաթիւ գիտուններ բազմապատկեցին թիւը այս աղբիւրներուն, որոնցմէ օգտուած պիտի ըլլար Մովսէս իւր Ծննդոց գիրքը գրած տառն, և վերջապէս այդ գիրքը նկատեցին իւր ընդարձակ խմբագրութիւն մը (compilation) ուր խառն ի խառն հեղինակը միացուցած պիտի ըլլար բոլոր այն տեղեկութիւնները՝ զորս կրնար ունենալ իւր ժողովուրդին և մարդկային հին ցեղի ժամանակներու պատմութեան մասին։ Եթէ այս ենթագրութիւնը կը բացատրէր Ծննդոց բազմաթիւ հատուածներու հատուկտիւր հանգամանքը, միւս կողմէ սակայն կ'անգիտանար գոյութիւնը

այն դիտաւորութեան՝ որ չափազանց է գրքին յօրինմանը, և չէր կրնար խելամաղի այն յայտնի կապին՝ որ պատմութեան ինչ ինչ շարքերը իրարու հետ կը զօդէր։

Սոյս տալու համար այս անպատեհութենէն, ուրիշ աստուածաբաններ ենթադրեցին թէ Ծննդոց գրքը իւր խարխիս ծառայած էր զբլաւար գրուածք մը, հայթայթելով անոր յատկագիրը և էական տարրերը. այս ս'յն էր՝ ուր Նյոհիմ անունը միայն գործածուած է և որ կը սկսի Ծննդոց առաջին գլխուն հետ։ Այդ գրուածքը յետոյ կատարելագործուած էր խմբագրողի մը կողմէ՝ որ բազմաթիւ յաւելումներ ըրած էր անոր վրայ, և Նոյվա անունը կիրարկած։ Այս տեսութիւնը առաջինին վրայ բոլոր երեւական պատմութեանց յատկագրով միութիւնը զօրեղապէս շեշտելու առաւելութիւնը ունէր։ Բայց այսմ ասոնք կը կազմէին այն չըջանակը՝ ուր խառնուած պիտի ըլլային միւս բոլոր հատուածները։

Սակայն միատարր երեւական յիշատակարանի մը գոյութիւնը ապացուցանելու առաջնորդող այս մեթոդը կիրարկուեցանաւ այն հատուածներու համար՝ որոնց մէջ Նոյվայի անունը միայն գործածուած էր, և ճանչնալ տուաւ թէ՛ երբ անոնք իրարու միացուէին՝ միեւնոյն շարունակութիւնը և նոյն միութիւնը ցոյց կուտային, ինչ որ հաստատած էին նախապէս երեւական կտորներուն մէջ։ Այսպէս գրեթէ վերստին դարձ մը եղաւ Աստուծոյ կողմէ յառու ըրուած կարծիքին, ըստ որում ան՝ երկրորդական աղբիւրներու հետ՝ ճանչցած էր երկու զխաւար յիշատակարաններու գոյութիւնը, մին երեւական և միւսը Նոյվական։

Քննական այն հետազոտութիւնները, որ սկիզբէն Ծննդոց գիրքերով միայն կը զբաղէին, յետոյ տարածուեցան Հնգամատեանին միւս գիրքերուն վրայ։ Երկրորդում Սրինացը կ'ընծայէր գրութեան և ոճի միութիւնը մը՝ որ կը մերժէր զանազան աղբիւրներու ենթադրութիւնը. բայց դիտուեցաւ որ Հնգամատեանին միջակային երեք գիրքերը՝ Ելք, Ղևտական և Թիւք՝ ունէին միեւնոյն հատուկտիւր հանգամանքը

և այն միևնույն կրկնութիւնները՝ զորս հաստատած էին Մենդոցի մէջ, Այս բանը թիւագործը բազմաթիւ գրտուններ նոյն այդ գիրքերուն համար ևս կիրարկել միևնույն փորձածները՝ զոր ընդունած էին Մենդոց գրքի խմբագրութեան տեղեկակ ըլլալու համար:

Պէտք է ըսել թէ ուր ուրեմն սկսան այդ ելոյճիմ և Եհովա անուններու գործածութեան չընծայել միևնույն կարեւորութիւնը՝ զոր նախապէս կուտային. ի՞նչ Աստուծոյ անունն այդ տարբերութիւնը առաջին առաջնորդող թիւն եղած էր երկու գլխաւոր յիշատակարանները զոնազանիւր համար՝ տեսնուեցաւ սակայն թէ այս կանոնը չէր կրնար պահուիլ բացարձակ նշանակուածութեամբ:

Քննդատներու մեծագոյն մասը ընդունեց որպիսի թէ ի՞նչ երեւական կոչուած հեղինակը նահապետական ամբողջ պատմութեան մէջ ելոյճիմ անունը միայն կը գործածէր, փոխած էր իւր գրութիւնը Մովսէսի կոչումէն սկսեալ (Ելք 2.), և թէ՛ ըսելէ վերջ թէ ի՛նչպէս Աստուած յայտնուեցաւ այն ատեն Եհովա անունամբ՝ իր պատմութեան բովանդակ շարունակութեանը մէջ այս վերջին անունը միայն կը գործածէր. ինչ որ այդ վայրկեանէն անհետ կ'ընէր այն նկարագրիւնէն մին՝ որոնց միջոցաւ զանազանուած էին երկու յիշատակարանները: Միւս կողմէ, բազմաթիւ քննադատներ կարծեցին զիտել տալ ինչ ինչ կտորներ՝ որոնց մէջ Ելոյճիմ անունը միայն գործածուած էր, անձուկ կապով կցուած էին եհովական պատմութեան հետ, այնպէս որ անհնարին կ'ըլլար բաժնել զանոնք իրարմէ, մինչդեռ կատարելապէս կը տարբերէին ելոյճական յիշատակարանի ոճէն և չէին կրնար անոր շրջանակին մէջ մտնել, Եղորակացոցին այս ամենէն. ա) թէ Աստուծոյ անուններու տարբերութեան վրայ միայն հիմնուելով՝ գիւրին չէր մինչեւ իսկ Մենդոց գրքին մէջէն տիրապէս անջատել իւրաքանչիւր յիշատակարանի վերաբերող նիւթերը, և ք) թէ՛ որովհետեւ Ելք 2. գլուխէն վերջ այդ կանոնը այլ ևս չէր կիրարկուած, եթէ յիշատակարաններուն ենթադրութիւնը պահուէր իսկ՝ նուազ արտաքին հանգամանքներու պէտք էր դիմում ընել՝ զանոնք զանազանիւր համար:

Ըսենք վերջապէս թէ բազմաթիւ գրտուններ Յեսուայ գիրքին մէջ կարծեցին տեսնել Հնգամատեանի խմբագրութեան համար կիրարկուած միևնույն տղրութիւնը հետքերը ևս այդպէս հետեւցուցին թէ Քանանու երկրին նուաճման պատմութիւնը ամբողջացուցել մասն էր կազմած նախնական այն գրուածներուն՝ զորս Հընգամատեանը խմբագրողը գործածած էր իւր գիրքը յօրինելու համար:

Պատմական այս համառոտ ծրագիրը պիտի բաւէ հասցնելու համար թէ ի՛նչպէս Հնգամատեանի արդի մեկնիչներուն մեծագոյն մասը սակաւեցան ընդունելի այդ մեծ գործին մէջ այն հրեք գլխաւոր աղբիւրները՝ զորս կը կոչենք եղիմիական յիշատակարան, Եհովական յիշատակարան և Երկրորդիմական, թէպէտեւ այդ առաջին հրեք անունները շատ յարմարած չըլլան, մեր ըսածներէն դատելով: Այս ենթադրութիւնը կիրարկուած է քննադատներու մեծ մասին կողմէ Հին Կտակարանի առաջին վեց գիրքերուն համար, մինչդեռ ուրիշներ միայն Հնգամատեանին համար կ'ընդունին զայն, կամ միայն Մենդոցի համար: Վերջապէս աստուածաբաններու փոքրիկ խումբ մը բացարձակապէս կը մերժէ մուտ գործել այդ ճամբուն մէջ և աղբիւրներու այդ զանազանութեան նկատմամբ ամէն իրականութիւն վէճի տակ կը թողու:

Որովհետեւ պիտի պարտաւորուինք մեր ուսումնասիրութեան ընթացքին ակնարկութիւն ընել այս տեսութեանց, հարկ կը սեպենք նշանակել հոս թէ ի՛նչ են այս ենթադրութեան կուսակիցներուն համեմատ՝ այդ յիշատակարաններու իւրաքանչիւրին որոշիչ գիծերը. և այս կ'ընենք հետեւելով անոնց կարծիքներուն՝ որոնք կը կը համարին թէ այդ աղբիւրները ո՛չ միայն Մենդոց այլ և Օրինաց մօէն գրեցներու մէջէն կրնան ճանչցուիլ:

Իայց պէտք է ամենէն առաջ գիտել տալ թէ Հնգամատեանը գրողը, ով որ ալ ըլլայ՝ պարզ խմբագրութիւն (compilation) չէ ըրած զանազան նիւթերու. իր մեծութեանը մէջ ըմբռնած է աշխարհի փրկութեան պատմութեան այն յատակագիրը՝ զոր ջանացիք բարացուցել այս ներածութեան առաջին գլխուն մէջ:

Իւր գիրքը գրելու ատեն՝ անշուշտ ա-

րևաժեան պատմագիրներու միջոտին համաժամ տէ՛ անխտած. չէ՛ յարգարած իր մարիւրները, զանոնք համասեւ ամբողջի մը մէջ ձուլելու համար. մանաւանդ թէ թողած է անոնց սկզբնատիպ նկարագիրը իրենց վրայ: Գաղափար մը կրնայինք ունենալ այդ խմբագրողի գործին նկատմամբ՝ եթէ ենթադրէինք թէ առաքելական դարու վերջերը տպրող մարդ մը մէկ գրքի մէջ միացուցած ըլլար մեր չորս աւետարանները՝ միակ վարք Յիսուսի մը տալու համար միջ: Աւետարաններու այդ համարարարութիւնը (harmonie) միեւնոյն հեղինակի ձեռքով գրուած գրքի մը միութիւնը պիտի չունենար, և զայն մօտէն քննելով՝ անոր մէջ պիտի դիտէինք զանազան տարբերութեանց տեսակներ: Եթէ ձեռագրութեան խմբագրողը այս եղանակին հետեւեցաւ՝ միեւնոյն ամբողջին մէջ ուղեկող միացնել բազմաթիւ գրուածքներ որոնց իւրաքանչիւրը մարդկութեան եւ Խարայիլի ժողովուրդին ծագումը կը պատմէր, ստիպուեցաւ անշուշտ յապաւել երբեմն այդ աղբիւրներէն միոյն համառոտուած պատմութիւնը, փոխանակելու համար զայն ուրիշ աղբիւրով՝ որ աւելի մանրամասն էր և կատարիւր: Կամ թէ կրցաւ իրարու քով դնել միեւնոյն իրողութեան երկու պատմութիւնները, որոնք իւրաքանչիւրը աչքի վարդապետ մասնաւորութիւններ ունէր. կամ թէ վերջապէս կրցաւ երբեմն իրար խռնել երկու յիշատակարանները այն կերպով որ նոր բնագիրը բովանդակէր այն բոլոր մասնաւոր գիծերը զոր այդ մասնաւոր գործերէն իւրաքանչիւրը կը հայթայթէր:

Յօդինման այս եղանակը ապօրոյժ պէս կը բազմախառնէ անոնց գործը՝ որոնք կը ջանան գտնել նախնական յիշատակարաններու բնագիրը, և այսպէս կազմուած յիշատակարաններ հարկաւ ընդհատներ պիտի ներկայացնեն: Սակայն այս եմթագրութեան կուսակիցները յաջողած են գուհացուցիչ կերպով հաստատել աղբիւրներէն իւրաքանչիւրին դիմագծութիւնը, և թէպէտ ինչ ինչ մասնաւորութեանց մէջ իրարմէ կը տարբերին կարծիքով, բայց կրնայ ըսուիլ թէ հաստուածներու ընդհանուր բաշխման մէջ համաձայն են իրարու: Այժմ կը հետեինք անոնց՝ համառօտութեան քարտեզներով յիշատակարաններու իւրա-

քանչիւրը՝ ինչպէս որ վերականգնած են զանոնք:

Մինչև Մովսէսի կոչումը ելոհիմ առնուր գործածող յիշատակարանը՝ որ ելուհիմակմ անուանով կը նշանակուի, ամենէն առաջ օրէնսգրական օրինագիրը մըն է. պատմական գէպքեր երկրորդական տեղ մը միայն կը գրուեն տնոր մէջ. արդարեւ կը բովանդակէ ամբողջութիւնը այն օրէնքներուն՝ զորս միացած կը գտնենք Ելից Ին. զլիւն սկսեալ (բացի ԼԲ. — ԼԴ. դուխներէն), բովանդակ Դևտականի մէջէն մինչև Թուոց գրքին Ժ. զլուիւ. պէտք է անոր կցել նաև այն բազմաթիւ օրինական հրահանգները՝ որոնք կը պարունակուին Ելից Ին. զլուիւ, եւ Թուոց ԻԼ. էն մինչև ԼԶ. զլուիւն մէջ, Բոլոր այս օրէնսգրութիւնը որ խարայիլացիներու արարողութեան մասին է մանաւանդ, անցըւած կը տեսնուի պատմական շրջանակի մը մէջ որ սըրբազան պատմութիւնը կը բովանդակէ Առխարիլի տարազագործութենէն մինչև Պառնուն երկրին նուաճումը: Հիղինական նըպատակակէտն ո՛չ այնչափ պատմել է պատմութիւն՝ որչափ անոր ընթացքը ցցանչել (jalonner) յստակօրէն երևան բերելու համար Աստուծոյ թագաւորութեան զլուաւոր դիմադրողները (phases) մինչև Խարայիլացիներու հաստատուիլը Աւետեանք երկրին մէջ. այն զլուաւոր պատահարները՝ զորս մանրամասնութեամբ կը պատմէ, ներքին յարաբերութեան մէջ գրուած են Մովսէսի ձեռքով հաստարակուած օրէնքին հետ. յազարանական և ժամանակագրականները թելով մը կը պատմած են իրարու հետ: Ուրիշ տի ժողովրդեան կրօնական կազմութիւնը այսպէս իր բովանդակ մեծութեան մէջ կը յայտնուի իւր էական իրողութիւն իր պատմութեանը, որ անոր վրայ կը տպաւորէ իր միակ նկարագիրը և որ կուտայ անոր իր կարեւորութիւնը բովանդակ մարդկութեան ճակատագրին մէջ:

Պ. Ա.